

1 שמועה נוספת: **אָמַר רַב חֲסֵדָא**, הֵסֵךְ בֵּין הַנַּחַת תְּפִילָּה [תְּפִילִין]
 2 של יד להנחת תְּפִילָּה של ראש, חוֹזֵר וּמְבַרֵךְ קודם שיניח את של
 3 ראש, שכיון שהפסיק בדיבור בין הנחת תְּפִילִין של יד, לשל ראש, אין
 4 הברכה שבירך קודם הנחת של יד, פוטרת את של ראש.
 5 מקשה הגמרא על דברי רב חסדא: **כֵּה אִין** – וכי רק אם דיבר בין
 6 תְּפִילִין של יד לשל ראש, צריך לברך על התְּפִילִין של ראש, ואם לא
 7 **כֵּה לֹא**, וְהָא שְׁלַח רַב תְּהִיא בְּרִיה דְּרַב הוּנָא, מְשֻׁמֵּיהּ [משמו] דְּרַבֵּי
 8 יוֹחָנָן, הלכה זו לבית המדרש, על תְּפִילָּה של יד **אִזְמַר** [מברך],
 9 בְּרוּךְ אֲשֶׁר קִדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַנִּיחַ תְּפִילִין, וְעַל תְּפִילִין שֶׁל
 10 **רֹאשׁ אִזְמַר**, בְּרוּךְ אֲשֶׁר קִדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מְצוֹת תְּפִילִין.
 11 הרי שלדברי רבי יוחנן יש לברך תמיד על תְּפִילִין של ראש, ולא רק
 12 כאשר דיבר בין של יד לשל ראש, ושלא כדברי רב חסדא.
 13 הגמרא מבארת את דברי רבי יוחנן באופן שלא יסתרו את דברי רב
 14 חסדא. מתרצת הגמרא: **אֲפִי וְרַבָּא דְּאִמְרֵי תְּרוּוּיָהּ** – שניהם היו
 15 אמורים, שגם רבי יוחנן סובר, שאם לא **כֵּה** בין הנחת תְּפִילִין של יד
 16 לשל ראש, מְבַרֵךְ רק ברכה אחת, כלומר ברכת 'להניח' שמברך
 17 קודם הנחת של יד, ופטר על ידה גם את של ראש, ורק באופן שְׂכָה,
 18 אמר רבי יוחנן, שֶׁמְבַרֵךְ שְׁתֵּימָּם, אחת על של יד ואחת על של ראש,
 19 וכדברי רב חסדא.
 20 הגמרא מביאה ברייתא המדברת בענין מי ששח בין הנחת תְּפִילִין של
 21 יד לשל ראש: **תָּנָא**, הֵסֵךְ בֵּין תְּפִילָּה של יד לְתְּפִילָּה של ראש, ולא
 22 חזר לברך על הנחת התְּפִילִין של ראש אלא סמך על הברכה
 23 הראשונה, עֲבִירָה הִיא בְּיָדוֹ, וְחוֹזֵר עָלֶיהָ – בסביבתה, אל ביתו,
 24 מְעַרְבֵי הַמְּלַחְמָה – מהחיל הערוך והמסודר למלחמה, ואינו נלחם
 25 יחד עם אחיו, כמו שנאמר בתורה, שהשוטרים היו מצוים את העם
 26 קודם יציאתם למלחמה (דברים כח), 'מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרוּךְ הַלֵּכֵב יֵלֶךְ
 27 וְיֵשֵׁב לְבֵיתוֹ' ודרשו חכמים (סוטה מד), זהו המתירא מן העבירות
 28 שבידו.
 29 הגמרא מביאה ברייתא המבארת את סדר הנחת תְּפִילִין: **תָּנָא**,
 30 **כִּשְׁהוּא מְנִיחַ תְּפִילִין**, מְנִיחַ אֶת שֵׁל יָד תְּחִילָה, וְאַחַר כֵּךְ מְנִיחַ אֶת
 31 **שֵׁל רֹאשׁ**. וּבְשֵׁהוּא חוֹלֵץ, חוֹלֵץ קודם אֶת שֵׁל רֹאשׁ, וְרַק אַחַר כֵּךְ
 32 חוֹלֵץ אֶת שֵׁל יָד.
 33 מבררת הגמרא: **בְּשֵׁלָמָא** – מובנים דברי הברייתא במה שאמרה,
 34 **שֶׁכִּשְׁהוּא מְנִיחַ**, מְנִיחַ שֵׁל יָד וְאַחַר כֵּךְ מְנִיחַ שֵׁל רֹאשׁ, שכן למדים
 35 דין זה ממה דְּכַתִּיב בפרשת תְּפִילִין (דברים ו ח), 'וּקְשַׁרְתֶּם לְאוֹת עַל
 36 יָדְךָ' בתחילה, וְהָדַר – ורק אחר כך 'וְהָיוּ לְמַטְפֵּת בֵּין עֵינֶיךָ', אֵלָּא
 37 – אבל מה שאמרה הברייתא **שֶׁכִּשְׁהוּא חוֹלֵץ**, חוֹלֵץ מקודם אֶת שֵׁל
 38 **רֹאשׁ** וְרַק אַחַר כֵּךְ חוֹלֵץ אֶת שֵׁל יָד, מְנַלְן – מדיחן לנו דין זה.

1 מבארת הגמרא: **אָמַר רַבָּה**, רַב הוּנָא אֶסְבְּרָא – הסביר לִי, מקור
 2 הדין הוא **דְּאִמְרֵי קְרָא** [הכתוב] 'וְהָיוּ לְמַטְפֵּת בֵּין עֵינֶיךָ', תיבת
 3 'וְהָיוּ' היא לשון רבים, והרי אין מצוה להניח בין העינים אלא תְּפִילָה
 4 אחת, אלא שבאה התורה ללמדנו, שְׁכָל זְמַן שְׁמוֹנַחוֹת הַתְּפִילִין שֶׁל
 5 ראש בֵּין עֵינֶיךָ, יְהוּ מוֹנַחוֹת עֲלֵיךְ שְׁתֵּימָּם – שתי התְּפִילִין, ולא יהיו
 6 התְּפִילִין של ראש מונחות בין העינים בזמן שאין התְּפִילִין של יד
 7 מונחות על הזרוע, ועל כן כאשר בא לחלוץ, חוֹלֵץ אֶת שֵׁל רֹאשׁ
 8 תְּחִילָה ואחר כך את של יד.
 9 הגמרא מביאה ברייתא הדנה בשני נידונים בענין הנחת תְּפִילִין
 10 בלילה: **תָּנָא רַבִּנּוּן**, מִי שֶׁהֵנִיחַ תְּפִילִין לְפָנָי שֶׁעָלָה עִמּוֹד הַשַּׁחַר הוּא
 11 קודם זמן הנחתו, מְאִימֵי מְבַרֵךְ עָלָיְהּ. אומרת הברייתא: **מִשְׁעַת**
 12 הַנְּחִתָּן – משעה שהגיע זמן הנחתו ואילך. ומבארת הברייתא את
 13 דבריה: **כִּי צִדָּד** הוא האופן שבו יש לדון באדם שהניח תְּפִילִין קודם
 14 זמנו אימתי יברך עליהן, הִיא מְשַׁכֵּם לְצִאת לְדַרְדֵּךְ קודם עלות
 15 השחר, וּמְתִירָא שְׁמָא יֹאבְדוּ לוֹ הַתְּפִילִין אִם יִטְלֵן בִּידוֹ, מְנִיחָן – אנו
 16 מתירים לו להניחן קודם צאתו לדרכך, וּבְשִׁינֵי זְמַנָּן – זמן הנחתו, ובא
 17 לברך עליהן, אין צריך לחולצן לפני הברכה ולהניחן מתחילה, אלא
 18 מְשַׁמְשֵׁשׁ בָּהֶן, ובכך נחשב כאילו מניחן באותה שעה, וּמְבַרֵךְ עָלֵיהֶן.
 19 נידון נוסף דנה הברייתא: **עַד מְתֵי מְנִיחָן**, כלומר, עד מתי מותר למי
 20 שהיו תְּפִילִין מונחות עליו מבעוד יום, להשאירן על זרועו וראשו.
 21 מביאה תזה הברייתא של דעת ר' עקיבא, **עַד שֶׁתִּשְׁקַע**
 22 הַחֶמֶה ויצאו הכוכבים, ואסור לו להשאירן מונחות בלילה כל עיקר.
 23 **רַבִּי יַעֲקֹב אִזְמַר**, אינו צריך לחלוץ את התְּפִילִין עַד שֶׁתִּכְלַח רִגְלֵי בְּנֵי
 24 אָדָם מִן הַשּׁוּק, שהוא כשיעור חצי שעה לאחר [סוף] השקיעה,
 25 וְחֻכְמִים מקילים יותר וְאִזְמַרִּים, שאינו מחויב לחלוץ את התְּפִילִין
 26 עַד זְמַן שִׁינָה. וּמוֹדִים חֻכְמִים (לרבי) [ורבי] יַעֲקֹב לְתַנָּא קַמָּא, שְׂאָם
 27 הֶלְצָן כְּדִי לְצִאת לְבֵית הַכְּפָא או כְּדִי לִיְבֹנֵס לְבֵית הַפְּרָחִין, וְקודם
 28 שהספיק לשוב להניחן שְׁקַעָה הַחֶמֶה, שְׂשׁוּב אִינוֹ חוֹזֵר וּמְנִיחָן, כיון
 29 שגם הם סוברים שהלילה אינו זמן מצות תְּפִילִין, ויש איסור מן
 30 התורה להניחן בלילה.
 31 **אָמַר רַב נַחֲמָן**, הֶלְכָה בְּרַבִּי יַעֲקֹב, שאין חיוב לחלוץ את התְּפִילִין
 32 עד שתכלה רגל מן השוק. הגמרא מביאה אמוראים נוספים הסוברים
 33 כרבי יעקב: **רַב חֲסֵדָא וְרַבָּה בַר רַב הוּנָא מְצִלוּ בְּהוּ בְּאִזְרֵתָא** – היו
 34 מתפללים תְּפִילַת ערבית לאחר שהחשיך היום, כשהתְּפִילִין עדיין
 35 מונחות עליהם. **אִיכָא דְּאִמְרֵי** – יש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת,
 36 'אמר רב נחמן, אִין הֶלְכָה בְּרַבִּי יַעֲקֹב', הסובר שאין חיוב לחלוץ את
 37 התְּפִילִין עד שתכלה רגל מן השוק, אלא כתנא קמא, שאמר שמיד
 38 בצאת הכוכבים חובה עליו לחלוצן.

המשך ביאור למ' מנחות ליום שלישי עמ' א

1 אחת בתְּפִילִין, התְּפִילִין פסולות, שהרי נאמר במוזזה (דברים ו ט)
 2 'כִּתְּבֶתֶם עַל מְזוֹת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ', ודרשו חז"ל מתיבתא וכתבתם'
 3 שתהא כתיבה תמה, דהיינו שלימה כהלכתה, וכן הדין בתְּפִילִין.
 4 מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב**, לֹא נִצְרְכָא אֵלָּא לְקוּצוֹ –
 5 לרגל הימנית שֶׁל האות יו"ד שאם היא חסרה היינו אומרים שהתְּפִילִין
 6 כשירות, מפני שרוב צורת האות ניכרת וזה נחשב כ'כתיבה תמה', ובאה
 7 המשנה להורות שהתְּפִילִין פסולות. מקשה הגמרא: וְהָא נִמְי – הלא
 8 גם זה פְּשִׁיטָא, שהרי אם האות נפסלת חסרה בתְּפִילִין האות יו"ד.
 9 מתרצת הגמרא: לֹא נִצְרְכָא אֵלָּא לְאִידָךְ דְּרַב יְהוּדָה, דְּאִמְרֵי רַב
 10 יְהוּדָה אָמַר רַב, כֹּל אוֹת שְׂאִין גְּזִיל – קלף מוקף לה מְאֻרְבַּע
 11 רְחוּתֵיהּ, דהיינו שאין קלף חלק בין האותיות אלא אות דבוקה לאות
 12 אחרת, פְּסוּלָה, וכוננת המשנה 'כתב אחד מעכבן' היא שההלכה
 13 שנאמרה ב'אות אחת' שלא תהא דבוקה לאות אחרת, מעכבת.

1 גִּילָף – ואין אתה אומר שלומדים בגזירה שוה 'בְּתִיבָה' / 'בְּתִיבָה'.
 2 מתרצת הגמרא: **אָמַר קְרָא** 'וּכְתַבְתֶּם' ונדרש מכן שכתיבת המוזזה
 3 צריכה להיות בְּתִיבָה תְּמָה – שלימה, וְהָדַר – ולאחר מכן נאמר 'עַל
 4 הַמְּזוֹזוֹת', דהיינו שלאחר שכתיבים כתיבה תמה יש לקבוע את
 5 המוזזה הכתובה על מוזחות המשקוף, ואי אפשר לכתוב כתיבה תמה
 6 בדין על עצים ואבנים. מקשה הגמרא: וּמְאַחַר דְּכַתִּיב ['וּכְתַבְתֶּם']
 7 **הָא גְזִירָה שְׁוֵה לְמָה לִי** – מדוע היא נצרכת. מתרצת הגמרא: **אִי**
 8 **לְאו גְזִירָה שְׁוֵה**, הִוּוּ אֲמִינָא לִיכְתָבָא אֲאִבְנָא וְלִיקְבָעָה אִסְפִּיא –
 9 שצריך לחקוק בסבין את המוזזה על אבן שבאופן כזה נחשבת
 10 החקיקה כתיבה תמה, ולאחר מכן לקבוע את האבן בצורת הפתח.
 11 **קָא מְשַׁמַּע לָן** שהמוזזה צריכה להיות כתובה על ספר.
 12 שנינו במשנה (לעיל ב.ח.), **אֲרִבַּע פְּרָשִׁיּוֹת שֶׁבְּתְּפִילִין מְעַכְבּוֹת זוֹ אֶת זוֹ**,
 13 וְאִפְּלוּ כְּתָב אֶחָד מֵעֲבָנָן. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא שאם חסרה את

מנחות דף לו עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום חמישי) קנה

ה/ ולמדים מכאן שאין מחויבים במצות תפילין, אלא מי – הימים
 שצריך ליתן אותם, כלומר, ימות החול, ויצאו מכלל המצוה שבתות
 וימים טובים, שהן עצמן נופתן אות בין ה' וישראל, כמו שנאמר על
 השבת (שם לא א), 'כי אות הוא ביני וביניכם'.
 הגמרא מביאה חידוש דין נוסף לדעת הסוברים כרבי יוסי הגלילי
 שלילה אינו זמן מצות תפילין: אמר רבי אלעזר, כל המניח תפילין
 אחר שקיעת החמה, עובר באיסור עשה, שנאמר (שם ג א), 'ושמרת
 את החקה הזאת למועדה מימים ימימה', הרי זו מצות עשה להניח
 תפילין ביום, ושלא להניח בלילה. ורבי יוחנן אמר, עובר בלאו,
 שהרי איסור זה נלמד מתיבת 'ושמרת', וכלל הוא בידינו, שכל מקום
 שנאמר בתורה לשון 'שמירה' נידון כלא תעשה.
 דנה הגמרא: לויא ברבי אבין אמר רבי אילעא קא מיפליגי – האם
 נאמר שרבי אלעזר ורבי יוחנן חולקים אם יש לסבור כדברי רבי אבין
 בשם רבי אילעא, דאמר רבי אבין אמר רבי אילעא, כל מקום
 שנקאמר בתורה אחת מהלשונות הללו, 'השמר', 'פן' ו'אל', הכתוב
 אינו בא לומר אלא שיש איסור 'לא תעשה' בדבר, ובוה נחלקו רבי
 אלעזר ורבי יוחנן, האם מאמר הכתוב בענין תפילין 'ושמרת', נידון
 כלאו או כעשה, ונמצא דמר – שרבי יוחנן שאמר שעובר בלאו, אית
 ליה – סובר כדבריו דרבי אבין, ומר – ורבי אלעזר שאמר שעובר
 בעשה, לית ליה – אינו סובר כדבריו דרבי אבין.
 דוחה הגמרא: לא, אין הכרח לומר כן, אלא יש לומר, דבולי עלמא
 – שבין רבי אלעזר ובין רבי יוחנן, אית להו דרבי אבין אמר רבי
 אילעא, וקא – ומה שנחלקו כאן, בהא קא מיפליגי מר – שרבי
 אלעזר סבר, השמר בלאו לאו והשמר בעשה עשה – כשאמרה
 התורה לשון 'השמר' במקום שהזירה מלעשות איסור, הרי זה נידון
 כלאו, אבל כשאמרה התורה לשון 'השמר' במקום שצויתה לעשות
 מצוה, הרי זה נידון כעשה, וכאן הרי ציווי התורה הוא לשמור
 לעשות ולהניח תפילין, ולכן אף שנאמר לשון 'שמירה' הרי הוא נידון
 כעשה. ומר – ורבי יוחנן סבר, השמר בעשה נמי לאו – שגם היכן
 שאמרה התורה להישמר ולעשות מצוה, מכל מקום לשון 'שמירה'
 נידון כלאו.
 הגמרא מביאה היתר בענין הנחת תפילין בלילה: ואמר רבי אלעזר,
 אמנם לילה לאו זמן תפילין, ויש איסור להניחן בלילה, ומכל מקום
 אם רוצה לשמורן שלא יאבדו, מותר להניחן אפילו בלילה. מספרת
 הגמרא בענין זה, ואמר רבינא, פעם אחת הוה יתיבנא – הייתי יושב
 קמיה דרב אשי, והשף היום והניח תפילין, ואמרי ליה – ואמרתי
 לו, לשמורן קא בעי להו מר – האם אדוני רוצה לשמור את התפילין,
 וזו היא הסיבה שהוא מניחן בלילה, ואמר לי, אין – אכן זו היא
 הסיבה שאני מניחן, ותייתייה לדעתיה דלאו לשמורן הוא בעי –
 והכרתי בו שאינו צריך לשומרו, אלא שלדעתו לילה זמן תפילין
 ומותר להניחן מותר להניחן בלילה, אבל מקום היתר זה הוא בגד
 'הלכה ואין מודין בן', כלומר, אין להורות היתר זה לרבים, ומפני
 זה ביקש רב אשי להסתיר את דעתו, ואמר שהוא נצרך לשומרו.
 הגמרא מביאה דין נוסף בהלכות תפילין: אמר רבה בר רב הונא,
 חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה שנזכר בהן בעת שהן
 מונחות עליו, וחייב זה יש ללמדו בקל וחומר, מדין ציין הכהן
 הגדול. ומה ציין שאין כתוב בו אלא אוכרה אחת של שם ה',
 שכתוב עליו 'קודש לה', אמרה התורה (שמות כח לח), 'והיה על מצחו
 תמיד' ונצטווה בזה הכהן הגדול שלא תסית דעתו ממנו כל זמן
 שהוא על מצחו, מחמת קדושת האוכרה, תפילין שיש – שכתוב
 בפרשיות שבהן אוכרות הרבה, על אחת כמה וכמה שיהיה אסור
 להסיח דעת מהן בעת שלובשן, ומכאן למד רבה בר רב הונא לתקן
 שיהא אדם ממשמש בהם כל שעה.

מקשה הגמרא על ה'איכא דאמרי: והא רב הקדא ורבה בר רב
 הונא מצלו בהו באורחא, ולא חלצו אותן מיד עם צאת הכוכבים,
 והרי זה כדברי רבי יעקב. מבארת הגמרא: ההוא פליגא – רב חסדא
 ורבה בר רב הונא חולקים וסוברים שהלכה כרבי יעקב, ושלא
 כאומרים בדעת רב נחמן שאין הלכה כרבי יעקב.
 מקשה הגמרא: ומי אמר רבה בר רב הונא הכי – האם נכון הדבר
 שכן נהג רבה בר רב הונא, והא אמר רבה בר רב הונא, ספק
 השיבה, ספק לא השיבה, היינו, משקיעת החמה עד צאת הכוכבים,
 לא חולין – אין חובה על מי שהניח תפילין מבעוד יום, לחולצן, ואף
 לא מניח אם לא היו מונחות עליו, שכיון ששקעה השמש, נאסר עליו
 להניחן.
 ומדייקת הגמרא את דברי רבה בר רב הונא, שדווקא בזמן שהוא ספק
 השיבה אינו מחויב לחלוץ, הא – אבל בזמן שהוא כבר ודאי השיבה,
 חולין – חובה עליו לחולצן אפילו היו מונחות עליו מבעוד יום, וקשה
 אם כן, כיצד אמרו שרבה בר רב הונא התפלל ערבית עם התפילין
 שעליו ולא חלצן.
 מתרצת הגמרא: התיב – שם, כלומר, דברי רבה בר רב הונא בענין
 ספק השיבה, בערב שבת איתמר – נאמרו רק בבין השמשות של
 ערב שבת, שכאשר החשיך יום ישישי חובה לחלוץ תפילין, מכיון
 שנכנסה שבת, אבל לגבי שאר לילות השבוע, דעת רבה בר רב הונא
 שאין חובה לחולצן, ולכן היה מתפלל ערבית בשאר לילות השבוע
 עם תפילין.
 שואלת הגמרא: מאי קסבר – מה היא שיטתו של רבה בר רב הונא
 שחילק בין שבת לחול, אי קסבר – אם היה סובר שלילה הוא זמן
 מצות תפילין מן התורה, ומפני זה לא הצריך לחלוץ תפילין בכל
 לילות השבוע, אם כן היה לו לסבור ששבת היא נמי – גם זמן
 תפילין, ואם כן מדוע הצריך לחלוץ תפילין בשבת, ואי קסבר ששבת
 לאו זמן תפילין, ומפני זה הצריך לחולצן בליל שבת, אם כן היה לו
 לסבור שלילה נמי לאו זמן תפילין, ואם כן מדוע לא הצריך לחולצן
 בשאר לילות השבוע, שהרי שני הזמנים הללו, לילה ושבט, דינם
 שוה לענין מצות תפילין, דמהיכא דממעטא – שמהיכן שנתמעטה
 שבת ממצות תפילין, לדברי הסובר ששבת לאו זמן תפילין, מהתיב
 קמעטא – מאותו מקום עצמו, נתמעטו לדעתו גם הלילות, וכדתניא,
 נאמר (שמות יג א), לאחר שצויתה התורה להניח תפילין, 'ושמרת את
 החוקה הזאת למועדה מימים ימימה', וממה שנאמר 'מימים' למדים
 שמצות תפילין נוהגת רק ב'מימים' ולא בלילות, וכמו כן אנו למדים
 ממה שנאמר 'מימים' בתוספת האות מ"ם, שמצות תפילין נוהגת רק
 'מימים', כלומר, בחלק מהימים, ולא בכל הימים, פרט לשבתות
 וימים טובים, דברי רבי יוסי הגלילי. רבי עקיבא אמר, לא נאמר
 'חוקה' זו – מה שנאמר 'ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים
 ימימה', לא נאמר לגבי מצות תפילין, אלא לחוקת הפסח בלבד,
 שתשמור את מצות הפסח ולעשותה משנה לשנה, ואם כן, אין ללמוד
 מכאן למעט לילות ושבטות ממצות תפילין. מכל מקום ראינו, שדין
 השבתות ודין הלילות, דין אחד הוא, ולדברי רבי יוסי הגלילי
 נתמעטו שניהם בתיבה אחת ממצות תפילין, ולדעת רבי עקיבא
 שניהם לא נתמעטו, וקשה על רבה בר רב הונא, שחילק ביניהם וסבר
 שלילה זמן תפילין, ושבט לאו זמן תפילין.
 מתרצת הגמרא: באמת סובר רבה בר רב הונא שלילה זמן תפילין,
 ורק שבת היא שנתמעטה שאינה זמן תפילין, ונפקא ליה – ולמד דבר
 זה מהיכא – מהיכן הנפקא ליה לרבי עקיבא, דתניא, רבי עקיבא
 אמר, יכול היית לומר שמצוה היא שיניח אדם תפילין גם
 בשבתות ובימים טובים, תלמוד לומר – ללמדנו הכתוב, (שמות יג טו)
 'והיה לאות על ידך ולמופת ביום עליך', שהתפילין הן אות
 שישראל צריכים להעמיד על עצמם ולהכיר שהם מחויקים בתורת